

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
УЖГОРОДСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

ISSN 2524-0609

Серія

ПЕДАГОГІКА

СОЦІАЛЬНА РОБОТА

Збірник наукових праць

Випуск 2(47)

Ужгород – 2020

Науковий вісник Ужгородського університету.

Серія: «Педагогіка. Соціальна робота».

Випуск 2 (47) ' 2020

– науково-практичний журнал у галузі педагогіки, в якому висвітлюються актуальні питання методології та історії педагогіки, теорії і практики навчання, теорії і практики виховання, теорії і методики професійної освіти, соціальної педагогіки, соціальної роботи, сучасних педагогічних технологій та інших галузей педагогічної науки.

Редакційна колегія

Головний редактор: Кузьма Ірина – кандидат педагогічних наук, Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти; Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (Україна)

Заступник головного редактора: Козубовська Ірина – доктор педагогічних наук, професор, Ужгородський національний університет (Україна)

Відповідальна за випуск: Бартош Олена – кандидат педагогічних наук, доцент, Ужгородський національний університет (Україна)

Члени редколегії:

Воротникова Ірина – кандидат педагогічних наук, доцент, Київський університет імені Бориса Грінченка (Україна)

Голоніч Ян – доктор філософії у галузі соціальної роботи, Університет Коменського в Братиславі (Словацька Республіка)

Данко Дана – кандидат педагогічних наук, доцент, Ужгородський національний університет (Україна)

Канюк Олександра – кандидат педагогічних наук, доцент, Ужгородський національний університет (Україна)

Микитенко Наталія – доктор педагогічних наук, професор, Львівський національний університет імені Івана Франка (Україна)

Олексюк Наталія – доктор педагогічних наук, професор, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (Україна)

Оросова Рената – доктор філософії у галузі педагогіки, Кошицький університет імені Павла Йозефа Шафарика (Словацька Республіка)

Попович Анна – кандидат соціологічних наук, доцент, Ужгородський національний університет (Україна)

Розлуцька Галина – доктор педагогічних наук, доцент, Ужгородський національний університет (Україна)

Сміла Йоанна – доктор філософії у галузі педагогіки, доцент, Університет імені Яна Кочановського в м.Кельце (Польща)

Сокол Мар'яна – доктор педагогічних наук, доцент, Тернопільський національний медичний університет імені І.Я.Горбачевського (Україна)

Станчак Ярослав – доктор філософії у галузі соціальної роботи, доцент, Університет Коменського в Братиславі (Словацька Республіка)

Станчіене Далія Марія – доктор гуманітарних наук, професор, Клайпедський університет (Литва)

Ткаченко Павло – кандидат педагогічних наук, доцент, Житомирський національний агроекологічний університет (Україна)

Товканець Ганна – доктор педагогічних наук, професор, Мукачівський державний університет (Україна)

Товканець Оксана – кандидат педагогічних наук, доцент, Ужгородський національний університет (Україна)

Шандор Федір – доктор філософських наук, доцент, Ужгородський національний університет (Україна)

Шемпрух Йоланта – доктор педагогічних наук, професор, Університет імені Яна Кочановського в м.Кельце (Польща)

Шищенко Інна – кандидат педагогічних наук, доцент, Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка (Україна)

Рецензенти:

Мешко Галина – доктор педагогічних наук, професор

Остапек Юрій – доктор політичних наук, професор

Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія KB № 7972 від 9 жовтня 2003 р.

Свідectво про внесення до державного реєстру видавців, виготівників, і розповсюджувачів видавничої продукції Серія 3м №32 від 31 травня 2006 р.

Засновник і видавець:

Ужгородський національний університет, Україна, 88000, м.Ужгород, пл.Народна, 3. Видавництво: вул. Капітульна, 18; e-mail: goverla-print@uzhnu.edu.ua

Адреса редакції:

88017, м.Ужгород, вул.Університетська, 14, факультет суспільних наук, кім.218 e-mail: olena.bartosh@uzhnu.edu.ua

Сайт: <http://www.visnyk-ped.uzhnu.edu.ua>

Збірник наукових праць видається з березня 1998 р., виходить двічі на рік.

На підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 886 від 02.07.2020 р. (додаток 4) збірник включено до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б» у галузі педагогічних наук (011 – Освітні, педагогічні науки; 012 – Дошкільна освіта; 013 – Початкова освіта; 014 – Середня освіта (за предметними спеціальностями); 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями); 016 – Спеціальна освіта; 231 – Соціальна робота).

Збірник представлено у наукометричних базах даних, репозитаріях та пошукових системах: Google Scholar (США); Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського (Україна); INDEX Copernicus – ICV 2019: 90.83 (Польща)

Рекомендовано до друку Вченою Радою ДВНЗ «Ужгородський національний університет», протокол № 8 від 17 листопада 2020 року

УДК 371; 378; 364

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2020. Випуск 2 (47). 226 с.

© Ужгородський національний університет, 2020

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
STATE UNIVERSITY
«UZHHOROD NATIONAL UNIVERSITY»

SCIENTIFIC BULLETIN OF
UZHHOROD UNIVERSITY

ISSN 2524-0609

Series

PEDAGOGY

SOCIAL WORK

Collection of Scientific Works

Issue 2 (47)

Uzhhorod – 2020

Scientific Bulletin of Uzhhorod University.

Series: «Pedagogy. Social Work».

Issue 2 (47) ' 2020

– is a scientific-practical journal in the field of pedagogy. Its main thematic areas are the current issues of: methodology and history of pedagogy, theory and practice of teaching, theory and practice of education, theory and methodology of professional education, social pedagogy, social work, modern pedagogical technologies and other areas of pedagogical science.

Editorial Board

Editor-in-Chief: Kuzma Iryna – Candidate of Pedagogical Sciences, Ternopil Regional Municipal Institute of Postgraduate Pedagogical Education; Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University (Ukraine)

Deputy of Editor-in-Chief: Kozubovska Iryna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Uzhhorod National University (Ukraine)

Executive Secretary: Bartosh Olena – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Uzhhorod National University (Ukraine)

Members of the Editorial Board:

Vorotnykova Iryna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Borys Grinchenko Kyiv University (Ukraine)

Holonič Ján – Doctor of Philosophy in Social Work, Comenius University in Bratislava (Slovak Republic)

Danko Dana – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Uzhhorod National University (Ukraine)

Kanyuk Oleksandra – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Uzhhorod National University (Ukraine)

Kozubovska Iryna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Uzhhorod National University (Ukraine)

Mykytenko Natalia – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine)

Oleksiuk Natalia – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University (Ukraine)

Orosová Renáta – Doctor of Philosophy in Pedagogy, Pavol Jozef Šafárik University in Kosice (Slovak Republic)

Popovych Anna – Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor, Uzhhorod National University (Ukraine)

Rozlutska Halyna – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Uzhhorod National University (Ukraine)

Smyla Joanna – Doctor of Philosophy in Pedagogy, Associate Professor, Jan Kochanowski University in Kielce (Poland)

Sokol Mariana – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, I.Ya.Horobachevsky Ternopil National Medical University (Ukraine)

Stančiak Jaroslav – Doctor of Philosophy in Social Work, Associate Professor, Comenius University in Bratislava (Slovak Republic)

Stanciene Dalia Marija – Doctor of Humanities, Professor, Klaipėda University (Lithuania)

Tkachenko Pavlo – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Zhytomyr National Agro-Ecological University (Ukraine)

Tovkanets Hanna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Mukachevo State University (Ukraine)

Tovkanets Oksana – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Uzhhorod National University (Ukraine)

Shandor Fedir – Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor, Uzhgorod National University (Ukraine)

Szempruch Jolanta – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Jan Kochanowski University in Kielce (Poland)

Shyshenko Inna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, A.S.Makarenko Sumy State Pedagogical University (Ukraine)

Reviewers:

Meshko Halyna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ostapets Yuriy – Doctor of Political Sciences, Professor

Certificate of the print media state registration
Series KV № 7972 dated by October 9, 2003

Certificate of state registration of publishers,
manufacturers, and distributors of publishing
products Series 3m №32 dated by 31 May 2006

Founder and publisher:

Uzhhorod National University, Ukraine,
88000, Uzhhorod, Narodna square, 3.
Publishing House Goverla: Kapitulna str., 18;
e-mail: goverla-print@uzhnu.edu.ua

Editorial address:

88017, Uzhhorod, Universitetska str., 14,
Faculty of Social Sciences, room 218,
e-mail: olena.bartosh@uzhnu.edu.ua
Website: <http://www.visnyk-ped.uzhnu.edu.ua>

The journal has been published since March
1998, is published twice a year.

Based on the Order of the Ministry of Education
and Science of Ukraine № 886 of 02.07.2020
(Annex 4) the collection is included in the
List of scientific professional publications of
Ukraine category «B» in the field of pedagogical
sciences (011 – Educational, pedagogical
sciences; 012 – Preschool education; 013 –
Primary education, 014 – Secondary education
(by subject specialties), 015 – Professional
education (by specializations), 016 – Special
education, 231 – Social work).

The journal is registered in scientometric
databases, repositories and search engines:
Google Scholar (the USA); National Library
of Ukraine named after Vernadsky (Ukraine);
INDEX Copernicus – 90.83 (Poland)

Recommended for publication by the
Scientific Council of Uzhhorod National
University,
record № 8 from November 17, 2020

UDC 371; 378; 364

Scientific Bulletin of Uzhhorod University.
Series: «Pedagogy. Social Work». 2020.
Issue 2 (47). 226 p.

ЗМІСТ

Адамович Ірина. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПРОЕКТУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО АСПЕКТУ РОЗВИВАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ	9
Атрощенко Тетяна. МОДЕЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ МІЖЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ В МАГІСТРАТУРІ: МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ	13
Балухтіна Олена. БЛАГОДІЙНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВОСЛАВНИХ МОНАСТИРІВ ПІВДНЯ УКРАЇНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ. – 1917 Р.	18
Бойко Оксана, Кабаченко Надія. СОЦІАЛЬНА РОБОТА У СФЕРІ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ	23
Бондарчук Наталія, Чернов Віктор, Тимочко Олександр. ОРГАНІЗАЦІЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ	28
Варга Наталія. ФОРМИ І МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ США В МАГІСТРАТУРІ	33
Войтович Оксана. ЗМІСТ І СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ ТЕХНОЛОГІЙ ВИРОБНИЦТВА» ДЛЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ	39
Гаранко Віталія. РОЗВИТОК АНГЛОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В СТУДЕНТІВ-АСПІРАНТІВ В УМОВАХ АКАДЕМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА	43
Дроздова Вероніка, Рудніцька Катерина. ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ТЕКСТУ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ЗВО (НА ПРИКЛАДІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ)	47
Козяр Михайло, Дзюба Петро, Романишина Людмила. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ	52
Кокнова Тетяна. ЕФЕКТИВНІСТЬ ДЕТАЛІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОМЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ	57
Коляда Наталія, Левченко Наталія, Ісаченко Вікторія. ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ДО РОБОТИ З МОЛОДДІО: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ	61
Косик Вікторія, Лакоза Наталія. ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ В УМОВАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НЦ МАНУ	67
Кравченко Оксана. ПРИРОДОТЕРАПІЯ ЯК ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМУ	73
Кузьміна Марія. ФЕНОМЕН РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ НАУКОВЦІВ	79
Лапшина Ольга, Дорофєєва Олена. МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ЛІНГВІСТИКИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ	85
Лема Ольга, Сокол Мар'яна, Розлуцька Галина. ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЛІ ДИРЕКТОРА ЯК МЕНЕДЖЕРА ТА ЛІДЕРА У ШКІЛЬНОМУ ПІДРОЗДІЛІ	92
Лещук Галина, Сорока Ольга. СОЦІОКУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА: ТОЧКИ ДОТИКУ	96
Мешко Галина, Мешко Олександр. ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬО-НАУКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	100
Мошковський Олексій. ОЦІНКА СТАНУ ЗДОРОВ'Я ТА ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ ПІДГОТОВКИ ЛІКАРІВ ДЛЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ	105
Олійник Наталія. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ АГАРНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ НА ЗАСАДАХ ПРАКСЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ	109
Опачко Магдалина. ПСИХОДИДАКТИЧНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ МАГІСТРІВ-ФІЗИКІВ – МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ	114

Пенцак Павло. ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКО-ПАТРІОТИЧНОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ.....	121
Повідайчик Оксана, Жиленко Руслан. ТЕХНОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	125
Потьомкіна Нанулі. ЗАЛЕЖНІСТЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ ВІД ВІРТУАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ: ПОНЯТТЯ ТА ПОКАЗНИКИ	130
Рабійчук Сергій, Яремчук Сергій. РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ЦЕНТРІВ У ПРОФЕСІЙНОМУ ВИЗНАЧЕННІ МОЛОДІ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ.....	137
Рантюк Іван. КЛАСИФІКАЦІЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ З УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ СПІВРОБІТНИКІВ ІТ КОМПАНІЙ.....	141
Рашевська Наталя. ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ДОПОВНЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПЛАНІМЕТРІЇ В ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	147
Рюль Вікторія. ВИВЧЕННЯ ПОТРЕБ НАСЕЛЕННЯ ЗАКАРПАТТЯ В ЕКОЛОГІЧНІЙ ОСВІТІ (НА ПРИКЛАДІ ЛІСОВОЇ ПЕДАГОГІКИ).....	151
Савельчук Ірина, Сейко Наталя. РЕСУРСНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ВИКЛАДАЧІВ ДИСЦИПЛІН СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	156
Савка Ірина, Якимович Тетяна Дмитрівна. ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ.....	161
Салата Каріна, Кондратюк Каріна. АНАЛІЗ ЧИННИКІВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ДІТЕЙ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	166
Смагін Ігор. ЯКІСТЬ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ З ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ: ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ З ПОЗИЦІЙ ДІЯЛЬНІСНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ПІДХОДУ	171
Сороко Наталія. МОДЕЛЬ STEAM-ОРІЄНТОВАНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ РОЗВИТКУ І ФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ	176
Станчієна Далія Марія, Козубовська Ірина, Мигалина Зоряна. ПІДГОТОВКА ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ВЧИТЕЛЯ ДО НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ-МІГРАНТАМИ В США.....	186
Товканець Ганна, Паук Іванна. КРИТЕРІЇ І РІВНІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО РОБОТИ З БАТЬКАМИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	191
Трубачева Світлана, Замаскіна Поліна. ПРОЄКТУВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ГІМНАЗІЇ З УРАХУВАННЯМ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.....	195
Фенчик Оксана. РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВО- ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ З ІНФОРМАЦІЙНОЇ, БІБЛІОТЕЧНОЇ ТА АРХІВНОЇ СПРАВИ.....	199
Хоминець Світлана. МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА У ВИЩІЙ ШКОЛІ.....	204
Чусова Ольга, Котломанітова Галина, Олексієнко Лариса. ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ	209
Шищенко Інна, Борозенець Наталія. ЗМІЩЕННЯ АКЦЕНТІВ У МАТЕМАТИЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ СУЧАСНИХ ФАХІВЦІВ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ У ПЛОЩИНУ ФОРМУВАННЯ ЇХ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ.....	214
Якоб Еніке. ПЕРЕВАГИ НАВЧАННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДУ ГЕНЕРАЦІЇ (ПРИГАДУВАННЯ) МАТЕРІАЛУ	218

УДК 37.013.42:316.6-053.5(043.3)
DOI: 10.24144/2524-0609.2020.47.166-170

Салата Каріна Олександрівна

Аспірантка

кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи
Інститут людини Київського університету імені Бориса Грінченка
м.Київ, Україна
k.salata@kubg.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0583-3808>

Кондратюк Каріна Дмитрівна

студентка ОС «Магістр» спеціальності «Соціальна робота»
Інститут людини Київського університету імені Бориса Грінченка
м.Київ, Україна
kdkondratiuk.il19@kubg.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9501-0150>

АНАЛІЗ ЧИННИКІВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ДІТЕЙ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Анотація. Актуальність проблеми, піднятої для обговорення авторами статті, спричинена підвищеною вразливістю сімей, які виховують дітей із особливими освітніми потребами. Ці фактори часто спричиняють перехід таких сімей до категорії «сім'ї, що перебувають у складних життєвих обставинах». Враховуючи індивідуальні особливості дітей, існують різні ступені тяжкості порушень, тому батькам дітей із особливими освітніми потребами необхідно прикладати набагато більше зусиль для виховання дитини та її повної або часткової соціалізації. Оскільки виховання дітей із особливими освітніми потребами це більш стресогенний та відповідальний фактор, часом батькам дітей із особливими освітніми потребами не вдається впоратися із своїми емоціями та самостійно вирішити проблему, тому у деяких ситуаціях вдаються до жорстокого поводження із своїми дітьми. Метою статті є аналіз чинників домашнього насильства над дітьми з особливими освітніми потребами. Застосовані методи дослідження: теоретичний аналіз науково-педагогічної та психологічної літератури. Результати дослідження полягали у визначенні й аналізі трьох груп чинників: соціокультурних, системно-сімейних та індивідуально-психологічних.

Ключові слова: діти; діти з особливими освітніми потребами; профілактика; профілактика домашнього насильства.

Вступ. За сучасних умов в Україні простежується тенденція до домашнього насильства над дітьми, адже саме домашнє насильство є першоосовною зародження насильства в суспільстві, а сім'я є одним із перших агентів соціалізації дитини.

Згідно Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» *домашнє насильство* – це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [1].

А дитина, яка постраждала від домашнього насильства, – це особа, яка не досягла 18 років та зазнала домашнього насильства у будь-якій формі або стала свідком (очевидцем) такого насильства [1].

Жорстоке поводження з дітьми є глобальною проблемою з серйозними відстроченими наслідками. Незважаючи на те, що нещодавно були проведені дослідження в деяких країнах з низьким і середнім рівнем доходу, простежується нестача достовірних і повних даних з цього питання.

Жорстоке поводження з дитиною – це будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства над дитиною, зокрема домашнього насильства, а також будь-які незаконні угоди стосовно дитини, зокрема вербування, переміщення, переховування, передача або одержання дитини, вчинені з метою експлуатації, з використанням

обману, шантажу чи уразливого стану дитини [1].

Жорстоке поводження з дітьми є складною і важкою для вивчення проблемою. Наявні на сьогодні оцінки ситуації варіюються в широкому діапазоні в залежності від країни і використовуваного дослідницького методу. Вони залежать від наступних факторів: визначення жорстокого поводження з дітьми; досліджуваний тип жорстокого поводження з дітьми; статистичне охоплення і якість офіційних статистичних даних; охоплення і якість обстежень, де необхідні звіти самих жертв, батьків або вихователів.

Проте міжнародні дослідження засвідчують, що одна чверть всіх дорослих піддавалися в дитинстві фізичному насильству, і що 1 з 5 жінок і 1 з 13 чоловіків піддавалися в дитинстві актам сексуального використання. Крім цього, багато дітей стають жертвами емоційного (психологічного) насильства і зневажливого ставлення [2].

За оцінками, щорічно відбувається 41 000 убивств дітей у віці до 15 років. Ця цифра недооцінює справжні масштаби проблеми, так як значна частка випадків смерті в результаті жорстокого поводження з дітьми неправильно трактується, приписуючи її до падінь, опіків, утоплень і інших причин [3].

Жорстоке поводження призводить до стресу, який пов'язаний з порушенням раннього розвитку мозку. Екстремальний стрес може порушувати розвиток нервової та імунної систем. Внаслідок цього, в зрілому віці людям, які зазнали жорстокого поводження в дитинстві, загрожує підвищений ризик виникнення проблем поведінки, фізичного і психічного здоров'я, таких як: вчинення насильства або факт перебування у статусі жертви насильства; депресія; куріння; ожиріння; сексуальна поведінка високого ризику; незапланована вагітність; зловживання алко-

голем і вживання ПАР.

В результаті таких наслідків для поведінки і психічного здоров'я жорстоке поводження може призводити до розвитку серцевих і онкологічних захворювань, самогубств та інфекцій, що передаються статевим шляхом.

Крім наслідків для здоров'я і суспільства жорстоке поводження з дітьми впливає на економіку, бо спричинює витрати на госпіталізацію, лікування порушень психічного здоров'я, охорону дитинства і витрати в зв'язку з довготривалими порушеннями здоров'я.

ВООЗ визначено фактори ризику жорстокого поводження з дітьми. Ці фактори ризику присутні не у всіх соціальних і культурних умовах, але вони дають загальне уявлення про спроби зрозуміти причини жорстокого поводження з дітьми [3].

Важливо підкреслити, що діти є жертвами і їх ніколи не можна звинувачувати за жорстоке поводження з ними. Фахівці ВООЗ зазначають, що деякі індивідуальні особливості дитини можуть посилити ймовірність жорстокого поводження з нею: дитина у віці до 4 років або підліток; небажана або не виправдовує очікувань батьків дитина; дитина, що має особливі потреби, постійно плаче або має патологічні фізичні особливості.

Як бачимо, діти з особливими освітніми потребами особливо дошкільного та молодшого шкільного віку входять до групи ризику жорстокого поводження з ними та потребують особливої уваги з боку соціальних працівників та освітян з метою профілактики та раннього виявлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема насильства щодо дітей досліджується багатьма вченими, зокрема: теоретичні засади проблеми насильства над дітьми розглядали І.Зверева, Н.Максимова, К.Мілютіна; природу та наслідки насильства розкривали Т.Сафонов, Е.Цимбал. Пошук соціально-педагогічних умов, причин і факторів виникнення, виявлення та подолання насильства над дітьми досліджували такі вчені, як Т. Гончарова, О. Коломієць, О.Кочеміровська. Правові, соціальні, психологічні та медичні аспекти запобігання насильства над дітьми представлені в роботах В. Бондаровської, О. Кочеміровської, Г.Лактіонової, В.Міленко, Ю.Онишко, К. Сергєєвої, Р. Хаар, Г.Христова, О.Швед та ін.

Вагомий внесок у розробку проблеми насильства в сім'ї та його запобігання здійснили А.Блага, В.Брижик, А.Волощук, Т. Журавель, О.Кочеміровська, К.Левченко, Ю.Лисюк, Х.Ярмак, М.Ясеновська та ін. Над вивченням питання насильства щодо дітей та його профілактики також працювало чимало вітчизняних учених, серед них соціологи О.Бойко, А.Ноур, Л.Гарасіна, М.Юрій; філософи Д.Метілка, В.Ананьїн; психологи О.Лютак, О. Ліщинська, В.Оржеховська, Н.Максимова, Л.Повалій, Т.Цюман; соціальні педагоги Н.Заверико, О.Безпалько, В.Постовий, Я.Юрків та ін.

Мета статті – проаналізувати чинники домашнього насильства щодо дітей із особливими освітніми потребами. **Методи дослідження:** з огляду на конкретизацію завдань у дослідженні використано теоретичний аналіз науково-педагогічної та психологічної літератури, що дав змогу з'ясувати сучасні підходи дослідників до визначення чинників домашнього насильства щодо дітей дошкільного віку із особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу. Домашнє насильство є одним із найбільш поширених форм порушення прав людини. Проблема домашнього насиль-

ства надзвичайно важлива перед усім тому, що сім'я є основним осередком і природним середовищем для кожної особистості, вона є моделлю суспільства, яка відтворює у собі різноманітні суспільні відносини і протиріччя – національні, соціальні, політичні, економічні, соціокультурні тощо, тому саме через це сім'я повинна перебувати під особливим захистом держави.

В Енциклопедії для фахівців соціальної сфери можна знайти тлумачення цього визначення так «Домашнє насильство» – це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [3, с.282].

Український педагогічний енциклопедичний словник С.Гончаренка дає таке визначення насильству в сім'ї: «жорстоке поводження й нехтування дітьми, яке на сьогодні є однією з важливих проблем суспільного здоров'я і провідною причиною дитячого травматизму й смертності у багатьох країнах.... Розрізняють чотири типи жорстокого поводження з дітьми: 1) фізичне насильство; 2) сексуальне насильство; 3) психологічне насильство; 4) нехтування (хронічна нездатність батьків або опікунів забезпечити елементарні потреби дитини, якій ще не виповнилося 18 років)» [4].

Сучасні умови існування українського суспільства характеризуються підвищенням кількості стресогенних факторів, адже вони напружують впливають на психічне здоров'я дорослих індивідів, що можуть переносити стрес та незадоволення власними життєвими умовами на своїх дітей, а це у свою чергу призводить до нескінченного ланцюга жорстокості. Оскільки діти отримують неправильну модель взаємодії із соціумом і транслюють її на оточуючих та у власне життя.

Зважаючи на вищезазначене зараз особливо актуалізуються питання проблем домашнього насильства щодо дітей з особливими освітніми потребами. Однак домашнє насильство щодо дітей із особливими освітніми потребами є досить прихованою проблемою, тому дуже складно виявити точну кількість потерпілих, встановити обставини та запобігти скоєнню злочину. Особливо у випадку, якщо агресор – близький родич, адже дитина не може розповісти про насильство через певні труднощі свого психічного чи фізичного розвитку.

Виснаження і стрес розглядаються як основні причини домашнього насильства щодо дітей з особливими освітніми потребами. Нерідко абсолютна залежність життя цих дітей від дорослих породжує відчуття всюдозволеності і безконтрольної влади над дитиною.

Почуття сорому і збентеження, пов'язані з особливими освітніми потребами дитини, продовжують переслідувати багатьох батьків чи опікунів / сім'ї. Це призводить до того, що багато сімей не хочуть звертатися за належною професійною підтримкою [2].

Існує низка теоретичних парадигм, в яких розглядається комплекс факторів, що зумовлюють домашнє насильство.

Під факторами або причинами та умовами таких діянь, перш за все, розуміють процеси та явища, які

відбуваються на рівні соціальної структури суспільства і впливають на рівень здійснення насильства в країні.

Науковці розглядають чинники, що зумовлюють домашнє насильство:

– *соціокультурні*, де все базується на соціальній структурі та комплексі цінностей, звичаях, традиціях та поглядах на життя у батьків;

– *системно-сімейні*, де увага зосереджена на походженні та формах конфлікту. Насильство у такому разі розглядається як дисфункція всієї системи, а не просто як наслідок індивідуальної психопатології одного з членів сім'ї;

– *індивідуально-психологічні*, де відбувається звернення до діагностик генетичних і біологічних аномалій, що виражається у порушенні фізичного (наприклад, сексуальні розлади) та психічного здоров'я (захворювання нервової системи, депресивні стани, перенесені психологічні травми), зловживання психотропними речовинами, аморальних вчинках [6, с.15-24].

Розглянемо процесі формування ставлення батьків до дітей із порушеннями.

Так, в сім'ї де народжується дитина із порушеннями, її батьки, в першу чергу, намагаються осмислити те, що з ними трапилось, чому їхня дитина «інша» (генетичні мутації, спадковість, вплив екологічних чинників, важкі пологи та вагітність, травми під час пологів і після, помилка ранньої діагностики, вживання ліків тощо). Такого характеру роздуми під час післяродової депресії призводять або до прийняття своєї дитини, або до відмови від неї. Більшість батьків не витримують такі випробування свого життя і відмовляються від своїх дітей із порушеннями, делегуючи функцію опікунства фахівцям спеціалізованих закладів для виховання дітей. Інша частина батьків намагаються отримати допомогу від державних соціальних служб, а окрема частина батьків не можуть вийти із стану депресії і вдаються згодом до насильства над дітьми [2].

Будь який вид насильства має негативні наслідки для людини. Жертвою насильства може стати кожна дитина незалежно від статі, віку, культурної або соціальної приналежності. Досить складно на це реагують діти дошкільного віку, оскільки у цьому віці вони ще не здатні самостійно захистити себе і навіть розповісти іншим, особливо діти з психофізичними порушеннями, а негативний вплив батьків пригнічує їхню несформовану особистість, наслідком цього може бути десоціалізація дитини.

Український науковець О. Зиков, запропонував основний чинник, що підвищує ризик виникнення насильства – це закритість мікросоціального середовища, в якому знаходиться дитина. Закритість означає як фізичні чинники, що обмежують рівень взаємодії дитини з оточуючим світом, так і психологічні особливості ситуації, що може призвести до формування психологічної закритості дитини та дитячо-педагогічної спільноти [7]. Тому діти які мають особливі освітні потреби є групою ризику щодо скоєння над ними домашнього насильства [8].

Розрізняють такі ознаки домашнього насильства:

1. *насильство завжди здійснюється за попереднього наміру, тобто умисно*. Це означає, що особа, яка вчинила насильство, усвідомлювала або повинна була усвідомлювати характер вчинюваних нею дій або бездіяльності, передбачала або могла передбачити (виходячи з її фізичного і психічного стану) можливість настання таких шкідливих наслідків, як заподіяння моральної шкоди, шкоди фізичному або

психічному здоров'ю іншого члена сім'ї. Необхідно відзначити, що вчинення насильства у стані алкогольного сп'яніння не виключає можливості особи усвідомлювати і передбачати настання шкідливих наслідків;

2. *дії унеможливають ефективний самозахист*. Найчастіше люди, які вчиняють насильство, мають певні переваги – це може бути вік, фізична сила, економічно вигідніше положення тощо;

3. *дії порушують права і свободи особи*. Кривдник завжди намагається контролювати свою жертву, тим самим обмежуючи права та свободи. Наприклад, якщо жінка не хоче, не може саме зараз мати інтимні стосунки зі своїм партнером, а він наполягає, ображає, погрожує і врешті-решт отримує бажане – це насильницька дія;

4. *насильницькі дії спричиняють шкоду* (фізичну, морально-психологічну, матеріальну) іншій особі. Наслідком від насильницької дії завжди є шкода – це можуть бути і матеріальна втрата (вкрадені гроші, відібрана частина спільно заробленого майна), і ушкодження (синці, переломи), і погіршення емоційного стану (сором, страх, пригнічення) [9].

Проявами фізичного насильства є синці, забої, місця, наявність частково залікованих попередніх травм, сліди укусів тощо; перешкоджання вільному пересуванню; примус вживати алкогольні або наркотичні речовини чи речовини, що погіршують здоров'я або можуть призвести до смерті людини; створення ситуацій, що несуть ризик чи загрозу життю та здоров'ю; погрози зброєю чи іншими речами, що можуть завдати фізичної шкоди.

Проявами сексуального насильства є: зґвалтування, у тому числі «зґвалтування у шлюбі»; примушування до небажаних статевих стосунків; торкання до інтимних частин тіла без згоди особи; примушування спостерігати за статевим актом між іншими людьми; примушування до статевих актів з третьою особою; примушування до заняття проституцією.

Проявами психологічного насильства є: ігнорування почуттів особи; образа переконань, що мають цінність для особи, її віросповідання, національної, расової приналежності або походження; соціального статусу; переслідування, залякування; погрози вбити чи скалічити (у т. ч. дітей); підбурювання до самогубства; примус до протизаконних дій; погрози відібрати дітей; приниження особистості; постійна критика та насмішки; безпідставні звинувачення та формування почуття провини; обмеження у самореалізації, навчанні, роботі; обмеження у контактах із близькими та друзями, у виборі кола спілкування; примушування спостерігати за насильством над іншими людьми чи тваринами, тощо.

Проявами економічного насильства є: позбавлення матеріальних ресурсів для належного фізичного та психологічного добробуту; повна звітність за витрачені гроші («все до копійки»), відбирання всіх зароблених грошей; заборона працювати члену сім'ї всупереч його бажанню та працездатності; примушування члена сім'ї виконувати тяжку, непосильну роботу; пошкодження, псування особистого майна; примушування до жебрацтва [9].

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Домашнє насильство вкрай негативно впливає як на фізичне, так і на психічне здоров'я постраждалих осіб і може призвести до інвалідності чи летальних випадків унаслідок отримання тяжких тілесних ушкоджень, не сумісних із життям. Із дітьми з особливими освітніми потребами, які постраждали від домашнього насильства, має проводитися соціаль-

но-педагогічна робота, яка передбачає використання комплексу індивідуальних та групових форм та методів (консультування, тренінги, групи взаємодопомоги, соціальна терапія тощо). Ускладнюється завдання тим, що це досить специфічна категорія дітей, яка

має особливі освітні потреби та потребує особливого підходу до роботи. Тут вкрай важливо залучати ресурси міждисциплінарної команди для досягнення позитивного результату, а розроблення цієї проблеми може стати перспективою подальших досліджень.

Список використаної літератури

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 15.10.2020)
2. Lekholetova M., Liakh T., Zaveryko N. Problems of parents caring for children with disabilities. Proceedings of the International Scientific Conference «Society, Integration, Education». 2020. Vol. 4. PP.268–278. DOI: <http://dx.doi.org/10.17770/sie2020vol4.4945>
3. Вопросы здравоохранения. ВООЗ. URL: <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment> (дата звернення: 15.10.2020)
4. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За ред. І.Д.Звереві. Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. 536 с.
5. Гончаренко С.У. *Український педагогічний енциклопедичний словник*. Рівне, Волинські обереги, 2011. 662с.
6. Бова А.А. Модель факторів, що обумовлюють насильство в сім'ї. *Соціологія*. 2017. №5. С.15–24
7. Демченко О.П. Соціальні проблеми обдарованих дітей як особистостей з особливими освітніми потребами / *Медико-соціальні проблеми в теорії і практиці соціальної роботи*: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Глухів: Глухівський НПУ ім. О.Довженка, 2018. С.12–17.
8. Dulia A., Liakh T., Veretenko T. The Problems and Needs of the Families of Antiterrorist Operation Participants: Results of In-depth Interviews. *The New Education Review*. 2019. №55 (1). PP.220–230. DOI: <http://dx.doi.org/10.15804/tner.2019.55.1.18>
9. Насильство: короткий інструктаж для консультантів та консультанток. К.: МБФ «Альянс громадського здоров'я», 2017. 35 с.
10. Запобігання та протидія насильству: методичні рекомендації. Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 18.05.2018 № 1/11-5480. К, 2018. 86 с.

References

1. Pro zapobihannya ta protydyu domashn'omu nasyt'stvu: Zakon Ukrayiny vid 07.12.2017 r. № 2229-VIII [Law of Ukraine On prevention and counteraction to domestic violence of 07.12.2017 № 2229-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> [in Ukrainian].
2. Lekholetova M., Liakh T., & Zaveryko N. (2020, May 22). Problems of parents caring for children with disabilities. Society, integration, education. In *Proceedings of the International Scientific Conference – Society. Integration. Education*. Vol. 4. (pp.268–278). Rezekne Academy of Technologies. DOI: <http://dx.doi.org/10.17770/sie2020vol4.4945>
3. Voprosy zdavookhraneniya. VOOZ [Health issues. WHO]. <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment> [in Russian]
4. Zvyryeva, I.D. (Ed.). (2012). *Entsyklopediya dlya fakhivtsiv sotsial'noyi sfery* [Encyclopedia for social sphere professionals]. Universum. [in Ukrainian].
5. Honcharenko, S.U. (2011). *Ukrayins'kyi pedahohichnyy entsyklopedychnyy slovnyk* [Ukrainian pedagogical encyclopedic dictionary]. Volyns'ki oberehy. [in Ukrainian].
6. Bova, A.A. (2017). Model' faktoriv, shcho obumovlyuyut' nasyt'stvo v sim'yi [Model of factors causing domestic violence]. *Sotsiologiya*, 5, 15–24. [in Ukrainian].
7. Demchenko, O.P. (2018). Sotsial'ni problemy obdarovanykh ditey yak osobystostey z osoblyvymy osvritnimy potrebamy [Social problems of gifted children as individuals with special educational needs]. In *Proceedings of International scientific-practical Internet conference – Medical-social problems in the theory and practice of social work* (pp.12–17). O. Dovzhenko Hlukhivskyy NPU. [in Ukrainian].
8. Dulia A., Liakh T., & Veretenko, T. (2019). The Problems and Needs of the Families of Antiterrorist Operation Participants: Results of In-depth Interviews. *The New Education Review*, 55 (1), 220–230. DOI: <http://dx.doi.org/10.15804/tner.2019.55.1.18>
9. Nasyt'stvo: kortkyi instruktazh dlya konsul'tantiv ta konsul'tantok [Violence: briefing for counselors]. (2017). MBF «Al'yans hromads'koho zdorov'ya». [in Ukrainian]
10. Zapobihannya ta protydiya nasyt'stvu. Dodatok do lysta Ministerstva osvity i nauky Ukrayiny vid 18.05.2018 № 1 / 11-5480 [Prevention and counteraction to violence. Appendix to the letter of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 18.05.2018 № 1 / 11-5480].

Стаття надійшла до редакції 16.10.2020 р.

Стаття прийнята до друку 22.10.2020 р.

Salata Karina

PhD Student

Department of Social Pedagogy and Social Work

Institute of Human Sciences of Borys Grinchenko Kyiv University

Kyiv, Ukraine

Kondratiuk Karina

student of ED «Master» specialty «Social Work»

Institute of Human of Borys Grinchenko Kyiv University

Kyiv, Ukraine

ANALYSIS OF DOMESTIC VIOLENCE FACTORS FOR CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Abstract. The urgency of the problem raised for discussion is caused by the increased vulnerability of families raising children with special educational needs. Children with special educational needs are more dependent on parental attention and care. Given the individual characteristics of children, there are different degrees of severity of disorders, so parents of children with special educational needs need to make much more effort to raise a child and his full or partial socialization. One of the reasons is that raising children with special educational needs is a more

stressful and responsible factor, sometimes parents of children with special educational needs are unable to cope with their emotions and solve the problem on their own, so in some situations, they abuse their children. The article aims to analyze the factors of domestic violence against children with special educational needs. Methods used: theoretical analysis of scientific and pedagogical and psychological literature. The results of the study identified and analyzed the factors of domestic violence against children: social, cultural, family-related, personal, and psychological. Signs of domestic violence include: «violence is always intentional», «actions make effective self-defense impossible»; «violent actions cause harm»; «actions violate human rights and freedoms». The authors identified that exhaustion and stress are considered to be the main causes of domestic violence against children with special educational needs. Feelings of shame and embarrassment associated with a child's special educational needs continue to haunt many parents or guardians/families. As a result, many families do not want to seek proper professional support. Social and pedagogical work with children with special educational needs who have suffered from domestic violence should involve the use of a set of individual and group forms and methods (counseling, training, self-help groups, social therapy, etc.). The task is complicated by the fact that this is a very specific category of children who have special educational needs and need a special approach to work. That is why it is important to involve the resources of an interdisciplinary team to achieve a positive result, and the development of this problem can be a prospect for further research.

Key words: children; children with special educational needs; prevention; prevention of domestic violence.